

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 323.1

РОЗСЛІДУВАННЯ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЮ ГРУПОЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

INVESTIGATION INVESTIGATIVE TEAM TRAFFICKING FOR LABOR EXPLOITATION

Борисенко Р.В.,

*ад'юнкта кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ*

Проаналізовано норми чинного законодавства України, які регулюють взаємодію слідчого та оперативного підрозділу під час розслідування злочинів, зокрема торгівлі людьми з метою трудової експлуатації. Наголошено, що однією з вирішальних умов ефективності розкриття й розслідування торгівлі людьми є постійно діючі слідчо-оперативні групи. Розкрито підстави й умови утворення та діяльності слідчо-оперативних груп, на підставі чого запропоновано шляхи підвищення ефективності взаємодії між слідчим та оперативним підрозділом у межах слідчо-оперативної групи.

Ключові слова: слідчий, оперативний підрозділ, взаємодія, слідчо-оперативна група, торгівля людьми з метою трудової експлуатації.

Проанализированы нормы действующего законодательства Украины, которые регулируют взаимодействие следователя и оперативного подразделения во время расследования преступлений, в частности торговли людьми с целью трудовой эксплуатации. Обращено внимание на то, что одним из условий, которое влияет на эффективность раскрытия и расследования торговли людьми, является постоянно действующее следственно-оперативные группы. Раскрыты основания и условия создания, а также деятельности следственно-оперативных групп, на основании чего предложено пути повышения эффективности взаимодействия между следователем и оперативным подразделением в рамках следственно-оперативной группы.

Ключевые слова: следователь, оперативное подразделение, взаимодействие, следственно-оперативная группа, торговля людьми с целью трудовой эксплуатации.

Analyzed the current legislation of Ukraine that regulate the interaction of the investigator and the operational unit during the investigation of crimes such as human trafficking for labor exploitation. Attention is drawn to the fact that one of the conditions that affect the effectiveness of the disclosure and investigation of trafficking is permanent investigative team. Disclosed basis and conditions for the creation and activity of investigative team, whereby suggested ways to improve the interaction between the investigator and the operational unit within the investigation group.

Key words: investigator, operational unit, interaction, investigative team, trafficking for labor exploitation.

Актуальність теми. Нинішня ситуація в Україні щодо торгівлі людьми з метою трудової експлуатації відображає ситуацію в багатьох країнах світу, оскільки правоохоронні органи відзначають дедалі більше поширення цього виду злочину [6; 14; 17; 18]. Аналіз останніх матеріалів розслідувань торгівлі людьми, які перебували у провадженні органів внутрішніх справ України у 2012–2013 рр. [15], та інформації, яка міститься у щорічних звітах Міжнародної організації праці [9], свідчить, що громадянам України загрожує значний ризик торгівлі людьми з метою трудової експлуатації як на міжнародному рівні, так і всередині країни. Тому для правоохоронців актуальним постає питання методики розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми з метою трудової експлуатації.

Методика розслідування злочинів – це система практичного вирішення завдань розслідування на основі осмислення і пристосування положень кри-

міналістичної техніки й тактики до конкретних особливостей виявлення, збирання, дослідження, оцінки й використання доказової інформації відповідно до специфіки здійснення й розслідування окремих видів злочинів.

Стан наукового дослідження. У всьому різноманітті окремих методик (за С.О. Голунським, Б.М. Шавером, Л.А., Сергєєвим, Г.Г. Зуйковим, М.А. Сенчиком, О.М. Колесниченком, Р.С. Белкіним, С.М. Чуриловим) є певні елементи. Типова структура окремої криміналістичної методики, як стверджують О.О. Алексєєв, В.К. Весельський, В.Г. Дрозд, В.В. Пясковський, погляди яких ми повністю розділяємо, складається з наступних взаємопов'язаних елементів:

- криміналістична характеристика даного виду злочину;
- особливості порушення кримінальної справи та планування початкового етапу розслідування злочинів даного виду (групи);

- типовий перелік обставин, що підлягає встановленню під час розслідування злочинів даного виду (групи);

- типовий алгоритм (план) слідчих, оперативно-розшукових та інших дій на кожному етапі розслідування з урахуванням типових слідчих ситуацій;

- особливості тактики окремих слідчих дій, тактичних комбінацій і тактичних операцій;

- особливості використання спеціальних знань за справами даної категорії;

- особливості внутрішньої взаємодії підрозділів ОВС та зовнішньої взаємодії з іншими державними відомствами, установами й організаціями за справами даної категорії;

- особливості залучення допомоги населення та використання можливостей засобів масової інформації під час розслідування злочинів даного виду (групи);

- особливості профілактичної діяльності слідчого за матеріалами розслідування справ даної категорії [1, с. 10].

Виклад основного матеріалу. У попередніх роботах автором уже було розглянуто деякі елементи структури методики розслідування торгівлі людьми з метою трудової експлуатації [2; 3], у цій же публікації увагу зупинимо на особливостях розслідування названого виду злочину слідчо-оперативно-охоронних органів. Вибір теми роботи зумовлено і наявними потребами й сучасними вимогами практичної діяльності слідчих та оперативних служб органів внутрішніх справ України в межах слідчо-оперативних груп.

Діяльність підрозділів органів внутрішніх справ із розслідування злочинів спрямована на вирішення завдань кримінального провадження, що зумовлює необхідність у злагодженій спільній роботі слідчих з іншими підрозділами органів внутрішніх справ під час вирішення конкретних практичних завдань.

Забезпечення оптимальної співпраці в діяльності правоохоронних органів із розкриття кримінальних правопорушень суттєво залежить від правильної взаємодії її підрозділів.

Серед працівників органів внутрішніх справ відсутнє чітке тлумачення терміна «взаємодія», це відбулось тому, що чинне законодавство не містить його визначення. Так, за результатами анкетування, проведеного А.В. Дунаєвою у 2013 р., 43,6% працівників досудового розслідування з 470 осіб пояснили, що до взаємодії вони відносять будь-які службові контакти з іншими підрозділами; 49,4% розглядають взаємодію лише на рівні виконання доручень слідчого іншими підрозділами ОВС; 22,4% вважають, що взаємодія здійснюється лише в системі діяльності органів і служб на регіональному, державному та міждержавному рівнях [7, с. 123].

Не зупиняючись на значенні точності дефініції для науки і практики, зазначимо, що взаємодія – це філософська категорія, яка відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість [16, с. 17], а тлумачний словник визначає

взаємодію як взаємний зв'язок явищ, понять, погодженість дій [4, с. 85].

З огляду на вищесказане автор відзначає суб'єктивну нерівність об'єктів даного процесу, а рівність їх впливу один на одного є вищою формою взаємодії.

Узагальнення практичного досвіду свідчить, що однією з вирішальних умов ефективності розкриття й розслідування торгівлі людьми є постійно діючі слідчо-оперативні групи (так вважають 99,3% опитаних оперативних працівників, із них 91,4% на всіх етапах розслідування, та 92,3% слідчих, із них 96,4% на всіх етапах розслідування) [7, с. 134]. Крім того, відповідне положення закріплене в п. 4 наказу МВС України «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» від 14.08.2012 р. № 700, відповідно до якого слідчо-оперативні групи створюються для швидкого й повного розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс. Утворення слідчо-оперативної групи здійснюється за наказом начальника територіального органу внутрішніх справ, погодженого з начальником слідчого підрозділу. При цьому керівником слідчо-оперативної групи є слідчий, який визначений начальником слідчого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення [10]. Однак чинним кримінальним процесуальним законом не передбачена можливість створення слідчо-оперативних груп та їх процесуальний статус.

Для формування власної точки зору щодо результативності створення слідчо-оперативних груп для розслідування торгівлі людьми з метою трудової експлуатації проаналізуємо наукову літературу щодо даного питання.

На сторінках наукових видань не можна виокремити єдину думку вчених-процесуалістів щодо питань формування слідчо-оперативних груп, так як кожен із науковців розглядає різні елементи її структури, які лише взаємодоповнюють один одного.

Так, А.М. Ларін та О.В. Мещеряков дотримуються думки, що про слідчо-оперативну групу може йтися лише як про організаційну, а не процесуальну сторону спільної діяльності слідчих та оперативних підрозділів [12, с. 124; 13, с. 3], керівництво якої, за О.В. Захарченко, повинен здійснювати слідчий [8]. Оперативні працівники, включені до складу слідчо-оперативної групи, можуть проводити будь-які процесуальні та слідчі дії не інакше, як за дорученням слідчого. В іншому випадку отримані докази повинні визнаватися недопустимими, так як порушуються вимоги процесуальної форми доказів за законним суб'єктом збирання доказів [12, с. 3-4]. Організація й керівництво слідчими (розшуковими) та негласними слідчими (розшуковими) діями у слідчо-оперативній групі здійснюється особою, яка провадить розслідування. Це сприяє оперативності, предметності й ефективності розслідування [20, с. 457].

У названих групах ефективна тактична взаємодія співробітників досягається розробкою процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів із конкретизацією завдань та обов'язків кожного з учасників на певному етапі розслідування. У свою чергу організаційна взаємодія забезпечується вертикальними зв'язками підпорядкування й горизонтальними зв'язками інформаційного обміну та співробітництва. Кількісний склад слідчо-оперативної групи може змінюватись, залежно від складності розслідуваного злочину та обсягу виконуваної роботи.

Під час розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми з метою трудової експлуатації, наперед важко передбачити весь обсяг роботи у кримінальному провадженні. Для перевірки тих чи інших обставин, що знову виникають, слідчий потребує нової інформації, яку йому можуть надати лише оперативні працівники. Водночас співробітники, які здійснюють оперативно-розшукові заходи, повинні ефективно використовувати результати проведених слідчих (розшукових) дій, для чого необхідний постійний контакт зі слідчим.

У даний час у багатьох міськрайліноорганах внутрішніх справ діють спеціально виділені слідчі для розслідування цієї категорії кримінальних проваджень, які взаємодіють з оперативними працівниками підрозділів із боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Деякі питання організації діяльності слідчо-оперативних груп органів внутрішніх справ розглядалися у дисертаційних дослідженнях українських науковців (О.В. Бауліна, О.Я. Дубінського, Н.С. Карпова, М.А. Погорельського, В.М. Федченка, Л.Я. Гордіна, А.В. Дунаєвої), однак пильну увагу звернемо на погляди Л.Я. Гордіна та А.В. Дунаєвої, які, проаналізувавши думки своїх попередників, узагальнили наявний матеріал щодо діяльності слідчо-оперативних груп.

Аналізуючи дані анкетування, проведеного А.В. Дунаєвою, можна зробити висновок, що розслідуванням злочинів повинні займатись постійно діючі спеціалізовані слідчо-оперативні групи (до речі, Л.Я. Гордін на підставі власного комплексного дисертаційного дослідження дає позитивну оцінку практики створення таких груп [5, с. 14]). Створення їх із метою розкриття злочинів певного виду зможе під-

вищити ефективність діяльності органів внутрішніх справ у цьому напрямі службової діяльності [7, с. 134]. Ми переконані, що створення слідчо-оперативних груп для розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, значно спростить і полегшить подання слідчим оперативному підрозділу доручень про провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, так як відпаде необхідність слідчому кожен раз звертатись до начальника органу внутрішніх справ. У конкретному випадку він безпосередньо може дати доручення працівникові даного оперативного підрозділу, який входить до складу слідчо-оперативної групи. Як керівник групи він, крім особистого провадження розшукових дій, визначає напрям розслідування, розподіляє, координує та контролює роботу членів групи, знайомиться з різними матеріалами, які мають відношення до кримінального провадження, й особисто відповідає за їх використання у провадженні розслідування [10].

І.В. Кубарев та В.М. Федченко цілком справедливо вважають, що закріплення положень про основи, процесуальний порядок створення й діяльності слідчо-оперативних груп позитивно позначиться на ефективності діяльності цього інституту й захисті прав учасників процесу [11, с. 62; 19, с. 159].

Висновок. Підсумовуючи наведений матеріал, зробимо наступні узагальнення. Враховуючи, що злочини, пов'язані з торгівлею людьми з метою трудової експлуатації, відносяться до складних злочинів, слідчо-оперативні групи формуються для покращення ефективності діяльності органів внутрішніх справ під час розслідування кримінальних проваджень. Ініціатива у створенні слідчо-оперативної групи має виходити від найбільш кваліфікованого слідчого, який розслідує провадження про злочини, пов'язані з торгівлею людьми. За відкриття провадження за ст. 149 Кримінального кодексу України слідчий негайно повинен звернутися з поданням до керівника органу внутрішніх справ із проханням прийняти рішення про створення слідчо-оперативної групи. Саме наявність отриманих доказів та встановлення відповідних обставин повинні бути однією із правових підстав для створення слідчо-оперативної групи з відповідним закріпленням у нормах Кримінального процесуального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексєєв О.О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посібник / О.О. Алексєєв, В.К. Весельський, В.В. Пяковський. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 278 с.
2. Борисенко Р.В. Правова оцінка торгівлі людьми з метою трудової експлуатації / Р.В. Борисенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Ужгород, 2013. – Вип. 22. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 81–84.
3. Борисенко Р.В. Характеристика організаційної структури торгівців людьми / Р.В. Борисенко // Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи : зб. матер. V Всеукр. наук.-теор. конф. (Київ, 16 жовтня 2013 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – Ч. 2. – С. 165–167.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
5. Гордін Л.Я. Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л.Я. Гордін. – Х., 2008. – 18 с.
6. Доповіді про торгівлю людьми на веб-сайті Держдепартаменту США // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrainian.ukraine.usembassy.gov/uk/key-reports.html>.
7. Дунаєва А.В. Діяльність слідчого щодо розшуку підозрюваного : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А.В. Дунаєва. – К., 2013. – 292 с.

8. Захарченко О.В. Створення слідчо-оперативних груп як засіб здійснення ефективного розшуку обвинуваченого / О.В. Захарченко // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства. – Д., 2007. – С. 51–54.
9. Звіти міжнародної організації праці // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/labour>.
10. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14 серпня 2012 р. № 700 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osipov.ua/z/13136-mnsterstvo-vnutrshnh-sprav-ukrayini-nakaz-vd-14-serpnya-2012-roku-n-700.html>.
11. Кубарев І.В. Можливості слідчо-оперативних груп у розкритті та розслідуванні злочинів / І.В. Кубарев // Правничий часопис Донецького університету. – 2002. – № 1. – С. 62–64.
12. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / А.М. Ларин. – М. : Наука, 1986. – 242 с.
13. Мещерякова Е.В. Взаимодействие следователя прокуратуры и органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность при расследовании преступлений / Е.В. Мещерякова // Российский следователь. – 2002. – № 5. – С. 2–7.
14. Правда про торгівлю людьми // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=cz031C9WV2k>.
15. Про злочинність, пов'язану з торгівлею людьми // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/750044>.
16. Современная философия : словарь и хрестоматия / авт.-сост. Л.В. Жаров, Е.В. Золотухина, В.П. Кохановский и др. ; отв. ред. В.П. Кохановский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 511 с.
17. Торговля людьми – рабство XXI века // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gastrobaiter.com/aktualnye-statii/torgovlia-ludmi.html>.
18. Торговля людьми в странах мира // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.yestravel.ru/world/rating/transnational_issues/trafficking_in.
19. Федченко В.М. Групповой метод расследования: некоторые вопросы деятельности следственных и следственно-оперативных групп в Украине / В.М. Федченко // Прокурорская и следственная практика. – 1998. – № 4. – С. 156–163.
20. Шумило М. Оперативно-розыскные заходы у структуре досудового розслідування в проєкті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) / М. Шумило // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 452–462.